

Min barndoms dal

Vegdalen

Min barndoms dal

Vegdalen

Innledning

Mitt navn er Einar Johan Lorentzen. Jeg er født 28.02.1928 og oppvokst i Vegdalen på Vega, en øykommune på sør Helgeland. Av nålevende personer som er født i Vegdalen er jeg den eldste.

I Min barndomsdal beskrives stedet og oppveksten min slik jeg husker den.

Vegdalen ligger ut mot Norskehavet med en spinkel skjærgård som demmer opp mot storhavet.

Det var et idyllisk sted omkranset av høye bratte fjell og avskåret fra omverden. Der var to bekker som kom det ene fjellet og de rant ut i en os som munnet ut i havet.

Den ene bekken har vært benyttet mølle drift i den tiden det bare var en gård i dalen. De var på den tiden selvberget og avlet sitt eget korn som de malte til mel og til å brygge sitt øl.

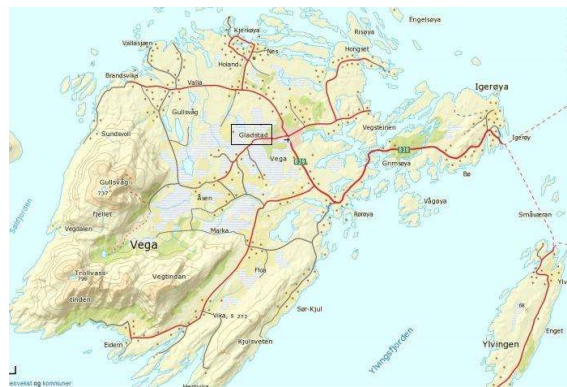
Av husdyrene fikk de mat og ull til å spinne garn for spinne garn, veve tøy og sy klær til familien.

Når tid gården ble tatt i bruk er det ingen som vet helt sikkert men den som så mange andre gårder på Vega ble tri makulert i 1573. Vegdalen her skiftet navn mange ganger gjennom tidene men det nåværende navnet er fra 1724. Det opprinnelige navnet kan ha vært Vedalen ettersom den ligner på en V.

Da man ikke vet noe sikkert om gårdens opprinnelse må man bare gjette seg til når tid den første tok stedet i besittelse muligens må man helt tilbake til vikingtiden. Det har sikkert vært et forferdelig slit ettersom det ikke var noen god havn. De kunne ikke ha større båter enn at de kunne dras opp på land etter bruk, men det kan jo tenkes at havet var høyere og at osen ble brukt som havn for tusen år siden.

Siden har det sikkert vært nødsår og de har som mange andre måtte sette seg i skyld og når de ikke kunne betale sin gjeld måtte de avstå deler av gården. Mange handelsmenn så sitt snitt til å skaffe seg et jord til en billig penge. Jeg har glettet meg til at gården på bakgrunn av dette har blitt oppstykket og delt. (den enes død den annens brød...)

Kart

Kart over Vega

Min oppvekst

I min oppvekst var det to familier og to gårder i Vegdalen.

Vi var fem søsken i vår familie. Det vil si at vi var tre barn da to av mine søstre var voksne og reist ut av redet. Jeg hadde en bror som var tre år eldre enn meg og en søster som var to år yngre enn meg.

Vår familie bodde i et tømmerhus som bestefar eide. I den ene enden av huset var det oppbevaringsrom av bindingsverk hvor brødkista og brensel og mye annet ble oppbevart.

I huset var det bare tak og vindu som var malt. Fra ovnen gikk det et rør opp til taket i andre etasje hvor det var murt skorstein gjennom taket. Mursteinpipe fra andre etasje og opp over tak var vanlig på Vega på den tiden.

På nabogården var det to barn. Den ene var fosterdatter til søster av min bestemor og den andre var datterdatter til familien på gården. Fosterdatteren var mye eldre enn oss at hun så hun lekte ikke med oss.

Den gangen var det typiske leker for gutter og jenter. Jentene lekte med dukker og kastet ball. Når vi slo ball og sprang sisten måtte alle være med i leken.

Vegdalsfamilien, jeg står midt på bildet i nikkers

Sanny, Asbjørg, Einar og Håkon

Steinmuren nederst på bildet viser hvor huset vårt sto

Bror min og jeg rettet ut lin angler som vi surret på tykke stenger. I osen brukte vi stengene til å stikke små sandflyndre med. Det hente også at vi trådte på flyndra og stakk en av tærne på foten i stedet for fisken. Vi fisket også små ørret som onkel til far brukte som agn på uer snikene. Det hente at vi fikk noen ører for ørretene og det var stor stas.

Når vi fisket mort brukte vi en bøyd knappenål som vi bandt i en snelltråd.

Selv om vi var barn hadde vi også våre plikter som å gjete kuer og delta i høyonnen, luke arve, sette og ta opp poteter, dra slipesteinen, berge høy og diverse annet småtteri.

Bestemor hadde noen bringebærkjerrere som hun vocket som en smed. Når de voksne strevet som verst hente det at bror min og jeg stjal oss til å gjeste bringebærkjerrerne. Vi kraup som røyskatter til vi var midt i kjerrene og kunne forsyne oss av gode bær.

En annen episode var da Håkon var på skolen og far var på kveitfiske på Saltefjorden med ei skøyte fra Sunsvoll. Jeg var nesten alene med ho mamma og hadde batt meg en håv. Asbjørg var så liten at hun knapt hadde fått auer enda. Håven satte jeg i bekken, elva om kvelden og neste morgen var det en laks i håven. Da var jeg en stolt gutt som kom heim til ho mamma med laksen. I ettertid har jeg tenkt på at det var en stygg måte å fange fisk på.

Det var jo ikke alltid bare fornuftig lek vi bedreiv. En gang fikk jeg Ole Strand til å kjøpe to esker med fyrstikker, han trodde ja at det var mamma som skulle ha dem men den gang ei.

Jeg var på Aune og på Eineshågen og eldet og hadde ikke slukket ordentlig etter meg for på natten blusset det opp og hele Eineshågen sto i lys låke. Mamma kom og vekket meg og bestefar var veldig sint. Det var vel like før jeg fikk juling.

Jeg var både naiv og lettlurt. Da jeg var liten hadde jeg epilepsi så det kan tenkes at jeg har en hjerneskade.

En gang var det noen som sa at katta kunne gå på en varm ovn uten å brenne seg. Jeg prøvde og fikk bekreftet at det ikke var tilfelle både av katten og de voksne.

Mine voksne søstre og søskenbarn hadde gravd ut en kløft i fjellet og demt opp så det ble en stor dam der. Jeg vet ikke hvor vannet kom fra men jeg tror det var et

oppkomme og om sommerene badet vi mye både der.

Når solen stekte på sanden ble sjøen varm og når det var flo badet vi også i osen.

Ski hadde vi ikke, men far laget ski til oss av tynnstaver som han satte stropper på. Jeg fikk også en kjelke laget av tynnstaver.

Sagn og overtro

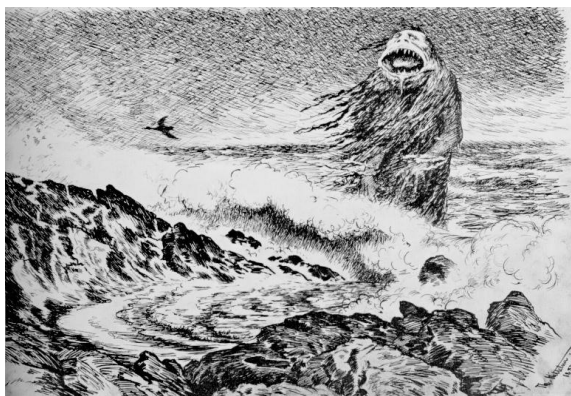
Gammelt sagn som nå står i Vegdalen

At det var mye hulder i Vegdalen trodde vi og det gjorde de voksne også.

Vi hadde geiter og det var en gang en geitebuk som ikke holt seg i flokken men holt seg alene oppe i ura.

De voksne var sikke på at huldra hadde bukken som elsker. Dette likte de dårlig og de viste at huldra var redd for stål. Derfor tok de en fil og bant den fast rundt halsen på bukken men en hyssing. Det merkelige var at etter dette gikk ikke bukken opp i ura men holdt seg sammen med flokken.

Draugen var heller ikke å spøke med men den viste seg ikke før det ble mørkt. Det ble sagt at han rodde rundt i en halv båt

Draugen slik den også kunne framstilles

Når de voksne satt inne og gjorde husarbeid arbeidet de så lenge de så å arbeide, deretter satt de skjømning helt til det var tid for å tenne lampen.

I skjømningstiden fortalte de eventyr og andre historier som var så skumle at vi ungene ble så redde at vi ikke torde ha føttene under bordet men vi ville allikevel ikke gå glipp av noen fortellinger. Far var veldig flink til å fortelle eventyr og historier.

Skoletiden

Da jeg var åtte år måtte jeg begynne på skolen noe som jeg ikke hadde lyst og syntes var felt. Det verste var at jeg måtte forlate min barndomsdal. Vi som var fra Vegdalen måtte bo borte, vi var heldige og ble innlosjert hos en handelsmann på Valla ikke langt fra skolen.

Han hette Emelius Valla og kona hette Hilma. De var snille folk. Konen var sydame og jeg så nesten aldri at hun forlot symaskinen.

noen ganger tok hun seg tid til å spille mil med oss. Hvis jeg vant spanderte hun appelsin, de kunne være litt skjemt men det gjorde ikke noe.

Skolen var en forferdelig materie. Den første lærerinnen var forholdsvis grei. Den gang var vi snauklippet og så hvis det var noe hun ikke likte gikk det hart ut over ørene. Hun forsøkte seg en gang på å ta nesen men av hygieniske grunner ble det bare den ene gangen. Denne lærerinnen sluttet da skoleåret var omme og giftet seg med et søskenbarn av mamma.

Den andre lærerinnen vi fikk var ikke til å være i hus med. Jeg hadde inntrykk av at vi bare hadde bibelhistorie og om brødrene Jakobsen. Han hadde tolv sønner men det føltes som om det var tretti.

Stort sett var det bare jeg som ble overhørt i leksene og det var umulig for meg å huske alle navnene. Dette førte til at hver gang jeg ikke kunne leksene måtte jeg sitte igjen. Jeg tror hun likte å plage meg og at hun hadde stor glede av det også.

Torvmyrene

Utmarka besto av lyngrabber, steinur og bergnabber med noen gresstuster mellom.

I Fokkåen, en elv som kom fra Gulsvågfjellet var det spor av gull men det var så lite at det ikke var drivverdig.

Jeg husker første gang jeg var med på torvmyren, jeg var vel tre-fire år, far rodde til en plass som hette Slottviken og derfra var det bare et lite og gå før vi var på myreren. Vi måtte alle være med å legge ut torvskivene på bakken. Når de ble passende halvtørr ble de reist to og to mot hverandre og når de var helt tørr ble de lagt i torvsåter før de bel fraktet heim i båt.

Mamma laget en grue ved siden av, en for meg kjempestor stein. Jeg kan i tankene kjenne den gode lukten av brent lyng. Etter matpausen gikk vi som var barn ofte til vik som het Ravnvika. Der var den hvite sanden flankert av tang og tare. Den gang var dette det store eventyret for meg.

Julefeiring

I god tid for jul ble grisen og andre dyr slaktet, da ble det mye god mat å spise. De laget blodpølse, blodkake, ruller og sylteflesk. Kjøttet ble saltet eller hermetisert.

Det var tre damer som bakte og en dame som stekte. De bakte flatbrød og halvbake. Halvbake var vel det som ble til krina lefse. I tankene kan jeg enda høre rammelen av kjevlet.

Vi ungene fikk halvbake med smør og sukker, det smakte herlig.

Etterpå ble det bakt flere sorter småkaker. Smultbakels, fattigmann og smultringer ble kokt om natten.

Mens damene vasket var i ungene mer eller mindre husløse, vi var jo i veien overalt. Rene gardiner ble hengt opp og mamma pyntet også med en papirpynt med seks store julenisser. Etasjeovnen i stua ble smurt med ovnssverte og jeg syntes den luktet så godt.

Skifte av halm i bomsterne ble gjort lillejulaften eller julaften på formiddagen.

Juletreet ble pyntet lillejulaften etter at ungene var lagt seg.

Julaften ble det laget langbord av baksterbordet som ble dekket med damaskduk.

Til middag på julaften var det kjøttmelje og risengrynsgrøt til kvelds. I tankene minnes jeg kivene mellom bror min og meg om hvem som skulle få grave grøtgryten. I ettertid tenker jeg på hvordan ungene i dag ville likt en slik delikatess.

Jeg kan ikke detaljert huske all den maten som var på julebordet men det var to sorter lefse, julebrød, sylteflesk, rull, ost og gomme.

At bestemor som var litt religiøs leste juleevangeliet kan jeg ikke huske men det var tilfelle ifølge min søster Sanny.

Vi hadde ikke noen julegaver men tante Julla som bodde i Bodø hadde musikkforretning og fra henne fikk bror min og jeg hver sitt munnspeil. Vi fikk også mange utgaver av ukebladet hjemmet og vi fikk derfra den første kjennskapen med Knoll og Tott.

På juldagsmorgen fikk vi kaffe på sengen, den var godt utspedd med fløte og på en tallerken fikk vi tre kaker og en smultring.

Første juledag måtte ingen gå på besøk uten at det var høyst nødvendig for da ble de kalt for Juldags – Petter og det var en skam.

Selv om det var langt å gå gikk noen av de voksne gikk til kirka første juledag. Det var en time å gå til allfarvei, Sundsvoll, derfra var det ytterlig to timer til Gladstad hvor kirka lå. Det hendte de var heldige å få sitte på dersom det var noen som kjørte med hest og vogn, biler var det lite av på den tiden.

En gang de var kommet hjem fra kirkeferden og skulle koke middag gikk bestefar til elva etter vann, han bar terna i den ene handa og bøtta i den andre. Han

demlet bøtta ned i bekkehullet og da han ok opp bøtta var der en laks i bøtta. Det ble kanskje middagen den dagen.

Vinter og Lofottid

Etter nyttår ble far utrustet med klar og mat for vinteren for å dra på lofotfiske. Far hadde to kister, den ene var til mat og den andre var til klær og andre nødvendige artikler. Bestefar dro ikke på lofotfiske, jeg tror han dreiv heimsjyen.

Etter at far hadde reist på Lofotfiske var det en stille tid. Dagene var korte på vinteren og vi satt mye inne og spilte ludo, mil eller festning. Vi kastet også femstein.

Det var jo ikke helt stille for søskenbarna våre Anton og Birger Svendsen lå til værs hos oss og dreiv hjemmefiske.

Når det var styggvær og landligge ble det mye moro. Jeg husker spesielt en gang bror min og jeg sprang dragsug at Birger kom ned til sjøen. Han var nok sendt av gårde for å passe på oss. Det var jo ikke helt ufarlig den sporten vi bedrev. Birger hadde bare lervsolluggene på seg og det var jo et lite egnet fottøy. Vi ble i alle fall våte alle sammen, men det var veldig moro.

Sommer og høyonn

Høyonna begynte som oftest etter at folk hadde vært på Tilremsmartnan. Det hente også at vi ungene fikk martnadsgaver. Høyonnen var en trivelig tid for selv om vi måtte hjelpe til med å rake høy, dra slipesteinen ble det tid til å leke.

Jeg våknet som regel av heining av ljàen og da begynte dagens slåttonn.

I Vegdalen hesjet vi ikke høyet men bredde det ut på marka for at det skulle tørke. Det hendte at landvinden som gå den beste høytørk var til besvær. Når det blåste for mye var det å rake sammen høyet og legge togsekker og garn overså det ikke skulle blåse bort.

Når dagens tørrhøy var kommet i hus rodde de voksne til en plass de kalte Skarvekåsbakken for å hile etter storsei. Når de kom heim med fangsten ble det kokt storsei og lever.

Bestefar måtte og ville alltid ha flatbrød til ferskfisken så dersom det var fritt måtte de bake, han var nøye på det.

Høst og sildefiske

Høsten var en interessant og spennende tid. Da kom silda inn på Sølasunnet. Den gangen var det ikke ekkolodd så nothundene måtte ro med et lodd i en snor for å lete opp silda. I mørket var det som å se lysene fra en hel by på sundet.

Kostholdet hjemme besto hovedsakelig av fisk og poteter. Det hente også at de banket fiskmat av sei, saltet og kokte sauehoder og laget hakkmat. Det hente også at vi hadde kleppsuppe til middag og det syntes jeg var god mat. Dessuten var jeg veldig glad i sild i alle variasjoner. Grønnsaker ble bare anvendt i kjøttsuppe og sodd. Kjøttmat ellers hadde vi bare om søndagene.

Brødmat hadde vi to ganger om dagen, til frokost og nonsmat. Til kvelds var det alltid

grøt.

Som pålegg var det syltetøy, gomme, ost men for det meste var det sirup. Når ei ku hadde kalvet brukte de å lage kjelost eller råmelkspudding av råmelken, noe av melken kunne også brukes som glasur på slettefse.

Almåsen

Bestefar sa at han aldri ville flytte fra Vegdalen og han fikk rett for han døde 1938. Det var stor deltagelse i hans begravelse som ble holdt i huset til Einar Sundsvoll.

I 1939 flyttet vi fra Vegdalen til Almåsmyra. Vi skulle aldri ha flyttet fra Vegdalen, det var et dumt valg. Vi kunne ha søkt kommunen og staten om å få molo eller mudret opp osen slik at vi kunne brukt større båter.

Vikingene brukte sikkert osen som havn for da var havet høyere enn i dag.

Bestemor fortalte at da hun var ungen fløt de opp osen med store båter.

I Vegdalen var steinen ryddet unna slåttmarka men i Almåsen måtte vi bryte den opp fra myra og bære den på plass en den skulle lagres, som steingjerde eller i en haug.

Huset som far bygde i Almåsen

Noen dager før vi flyttet bodde Asbjørg og jeg hos Ole Strand og tante Halfrid for at vi skulle begynne å skolen på Gladstad.

Første dagen etter skoletid røk jeg i slagsmål fordi vi ikke ble enige om lengdemålet på lasteplanet på en lastebil. Lasteplanet målte vi med tommel og pekefinger og i virkeligheten hadde vi rett begge to. Slagsmålet så læreren men da ungene i skoleklassen mobbet meg så ikke læreren det eller kanskje han ikke ville se det. Jeg vantrivdes på skolen og så ikke mye i skolebøkene. Heldigvis døde læreren på nyttåret, det var et gledelig budskap. Av den nye læreren, presten Artur Solvik lærte jeg noe men han reiste fra Vega da skoleåret var ferdig.

I april fikk jeg en bror men han levde ikke mange dagene. Jeg tror det var noe med hjertet han døde av.

Den niende april kom krigen til Norge. Vi skolungene var veldig redd flyene som fløy så lavt. Vi var også redd soldatene, de var ikke snille.

I 1941 fikk vi den nye presten som lærer men han lærte vi ikke mye av, han kunne ikke stort mer enn fadervåret. Siden fikk vi en lærer fra Steigen, han var flink men dessverre var han nazist og det var ikke så bra.

I 1943 ble jeg konfirmert og var regnet som voksen. I dag er de jo reivonger til de gifter seg.

Jeg hadde mest lyst til å drive fiske men mamma var redd for at jeg skulle drukne, og jeg ville ikke si henne imot så det ble bare litt arbeid på torvmyrene. Når jeg ikke tjente penger kunne jeg heller ikke kjøpe meg båt.

I grunnloven heter det at myndighetene skal sørge for at man har arbeid slik at man har levevilkår. Det var lite arbeid på Vega og de ville at vi skulle ta arbeid utenfor kommunen. Skattepengene ville de selvfølgelig ha.

I 1946 døde Håkon, bror min, det var forferdelig trist.
I 1947 døde tante Sofie, hun var den tanten som jeg var mest glad i.
I 1948 døde mamma og da raknet alt, familien ble mer eller mindre oppløst.

Som voksen flyttet jeg fra Vega og har siden bare vært der på besøk av og til.